

Reacties Nederlandse kerken op het Lima-rapport (2)

Synode der Evangelisch-Lutherse Kerk in het Koninkrijk der Nederlanden 13 en 14 mei 1986

Inleiding en antwoord op de vragen, aan de kerken gesteld

Wij verheugen ons over de vele punten van convergentie ten aanzien van zaken die eerder tot grote divergentie aanleiding gegeven hebben. Zo ook over nieuwe perspectieven die hier voor de oecumene, in de zin van een grotere gemeenschap tussen de kerken, zichtbaar wordt. Op een aantal punten inspireren deze stukken ook tot een hernieuwd denken over bepaalde aspecten van de zaken die hier aan de orde zijn.

Wij willen niet uitpuittend ingaan op al deze aspecten, maar vooral het gedeelte over de eucharistie grondiger analyseren op die punten, waar ons dat noodzakelijk voorkomt. Daarbij zal ook reeds over het ambt gesproken worden, zodat wij ons bij het gedeelte over het ambt zelf beperken kunnen.

Ten aanzien van de bij ons ook gerezen bezwaren willen wij met nadruk het volgende voorop stellen.

Theologische discussiepunten en meningsverschillen beschouwen wij niet als afbreuk aan de eenheid van Christus, want die eenheid is niet afhankelijk van onze opvattingen, maar van Hem die de enige garantie van onze eenheid is.

Juist de in het volgende steeds weer benadrukte overmacht van het zichzelf bemiddelende Woord Gods, dat altijd subject is ten aanzien van alle 'instrumenten' die het in dienst neemt terwille van het ministerium verbi, onderstreept dit. Onze kritiek, hier geformuleerd ook als antwoord en reactie op de *eerste vraag* die aan de kerken gesteld is, wil dus niet af-, maar juist toedoen aan de groeiende overeenstemming in de oecumene, een overeenstemming waarover wij ons verheugen en waaruit wij ook consequenties trekken, voorzover wij die al niet getrokken hebben, consequenties als genoemd in de *tweede vraag*. Wij wijzen in dit verband op de Consensus over het Avondmaal met de Nederlandse Hervormde Kerk die reeds jaren geleden (1956) tot stand kwam en de doopovereenkomsten, ook met de Rooms-Katholieke Kerk, terwijl door de aanvaarding van de Leuenberger Konkordie ook de gemeenschap met de Gereformeerde Kerken en de Remonstrantse Broederschap een theologische basering kreeg.

Naar aanleiding van de *derde vraag* betreffende de interne doorwerking van deze verklaringen kunnen wij vermelden, dat wij deze, althans de verklaringen over doop en eucharistie, verwerkt hebben tot materiaal ten gebruike in kader en gemeenten. Voor het overige stellen wij vast, dat een aantal zaken die naar onze mening nu dringend theologische doordenking behoeven in de verklaringen niet of slechts ten dele aan de orde komen. Wij wijzen in dat verband op de vragen van de hermeneutiek, van het apostolair en diaconaal karakter van de kerk en op de specifieke ecclesiologische vragen, die door verschillende ontwikkelingen binnen de kerken nieuw gesteld worden. Vervolgens willen wij nader ingaan op de drie verklaringen zelf.

Doop

Wij kunnen ons aansluiten bij de eerste zin van de reactie op deze verklaring van de Assemblee van de LWF in Boedapest, 1985, die luidt: 'Het gedeelte over de doop is aan te bevelen, wegens zijn nadruk op de wijze waarop de doop in verband wordt gebracht met de gemeenschap der heiligen, de ethische gevolgen van de doop en de eschatologische dimensie van de doop'. Wij achten het voorts een winstpunt, dat in de verklaring zo duidelijk wordt uitgegaan van Jezus' doop door Johannes. In deze doop zijn wij gedoopt. De doop wordt door ons gezien als bediening van het Woord, een bediening die niet wacht op het geloof, maar die het geloof als antwoord oproept. De traditie van de kinderdoop is daardoor gerechtvaardigd en vanuit deze gedachtegang moet ook de doop van ouderen gezien worden.

Eucharistie

Ad I, 1

Wij stemmen in met de grote lijn van dit gedeelte, maar hebben bezwaar tegen de wijze waarop de joodse bedding van de eucharistie terloops is behandeld en daarbij vooral ook tegen de term 'prefigured'. Die term roept een lineair-temporeel denken op in die zin, dat het eerdere door het latere is afgelost, terwijl het gaat om de gelijktijdigheid der aeonen onder het ene Woord Gods. Dat betekent, dat men nog eerder kan zeggen, dat wij worden opgenomen in de geschiedenis van Abraham, dan omgekeerd; evenzo moet niet gezegd worden, dat het paaslam een prefiguratie is van Christus, maar dat Christus zichzelf in het paaslam betreft. Het is dan ook niet toevallig, dat in 1 Cor. 10, 2 niet van voorafbeelding wordt gesproken, maar gezegd wordt, dat de doop en de eucharistie daar waren! Het vleesgeworden Woord is als Woord van God zowel gelijktijdig met ons in zijn presentie als met de vóór Hem aangesprokenen.

Ad II, 2, 3, 4

Hier reeds is naar onze mening de tendens - kenmerkend voor dit hele gedeelte van de verklaringen - duidelijk aanwezig om de betekenis van de eucharistie zo ruim te formuleren, dat de bijzondere betekenis van dat gebeuren verloren dreigt te gaan. De eucharistie, de maaltijd des Heren, is een van de wijzen, waarop het Woord de mensen bereikt, niet het één en al.

Ook onder punt 4 worden termen gebruikt voor de eucharistie die in feite voor heel het leven van de geloofsgemeenschap gelden. Bijzondere aandacht vraagt hier het woord 'sacrifice'. Als hier niet meer bedoeld wordt, dan wat naar Joh. 6, 9 door die jongen wordt aangedragen, dan is het acceptabel, maar gezien het volgende moet hier al gezegd worden, dat men met het offerbegrip ten aanzien van de eucharistie zeer behoedzaam moet omgaan. Wij hebben bij deze maaltijd heel weinig in te brengen: niet veel meer dan iets wat door de aarde is voortgebracht en verder alleen onze dankzegging. Hoe valt dit te rijmen met wat onder 20 gezegd wordt: 'The eucharist embraces all aspects of life, it is a representative act of thanksgiving and offering on behalf of the whole world'. Daar is de 'offering' niet meer de opmaat van het ontvangen van de gave, maar een omvattend begrip voor de hele eucharistie.

Hier moet zorgvuldiger onderscheiden worden; in de commentaar of ook in de tekst zelf had hier duidelijker over de controverses gesproken moeten worden. De vraag is wat de meeste nadruk krijgt: 'thanksgiving sacrifice' of 'entirely the gift of God' (24).

5

Dat het begrip 'anamnese' hier zo'n grote nadruk krijgt is een oecumenisch winstpunt, al zou de brede bijbelse betekenis van dat woord wel wat meer aangeduid kunnen zijn. Niettemin: ook dat is aangegeven in de laatste zin van dit punt. De nadruk in die zin op de 'efficacitas' van Gods werk in verkondiging en viering (zie ook punt 12 evenals ook gedeeltelijk punt 7) relativeert het belang van de epiclesse als constituerend element bij de eucharistie en - nog belangrijker - de rol van de ambtsdrager bij de z.g. 'representatie', evenals de representatie zelf, die in punt 8 aan de orde gesteld wordt.

8

Het begrip 'representatie' achten wij een in dit verband niet adequaat begrip en de wijze waarop het wordt uitgewerkt in deze verklaring bevestigt deze mening. Wij representeren het offer van Christus niet, wij worden erin betrokken, wij representeren ook Christus niet in zijn maaltijd, want Hij is de aanwezige, levende Heer, wiens Woord tot het element komt, zodat het sacrament wordt (Augustinus).

Zoals er brood en wijn nodig zijn, zo is er ook één nodig die dat Woord stem geeft, als voertuig en instrument; verder staat ook de minister verbi divini geheel aan de ontvangende en niet representatief aan de gevende kant. Het is Christus' maaltijd en niet een representatie ervan.

Wat gezegd wordt in de laatste zin van dit gedeelte over de voorbeden kunnen wij evenmin onderschrijven: de voorbeden horen niet thuis in, maar vóór het tafelgebed, dat is ook de oude plaats, de diakonale plaats. In de eucharistie gaat het om ontvangen, niet om

opnieuw aanbieden van onze gebeden, die in één lijn staan met de gaven die wij diakonaal naar de tafel brengen als opgang naar de eucharistie zelf.

In heel dit gedeelte schuilt het gevaar, dat de kerk zich op de plaats van Christus schuift en binnen de kerk dan weer het bijzondere ambt, 'the ordained ministry'.

14 Epiclese

Ons bezwaar richt zich ten dezen tegen punt 14. De Heilige Geest wordt daar tot een bemiddelende instantie verheven, die nodig is voor de realis presentia Christi en om de 'belofte van de instellingswoorden' te vervullen. In de Limaliturgie komt deze laatstgenoemde zinsnede letterlijk zo terug vlak voordat de instellingswoorden worden uitgesproken. Ook in de liturgische vormgeving is de H. Geest conditio sine qua non. Het sacrament wordt naar onze mening echter niet geregeerd door ambt of geest, maar door het Woord alleen, het is niet anders dan Verbum visibile. Er mag geen speelruimte tussen het Woord en de elementen gelaten worden. Het is een 'daadwoord'.

In het commentaar bij punt 14 wordt er terecht op gewezen, dat er bij de eucharistie geen sprake van een mechanische of magische handeling kan zijn. Het is aan Luther en de lutherse traditie nog al eens verweten, dat ze in feite de westerse katholieke traditie met alle geconcentreerde aandacht op de instellingswoorden tot zijn uiterste consequentie hebben doorgevoerd. Wij menen, dat dit verwijt ongegrond is. Niet uit kracht van onze woorden, maar uit kracht van de belofte is er realis presentia! 'Als ik zomaar over alle brood zou spreken "dat is Christus' lichaam", dan zou dat toch geen enkel gevolg hebben. Maar als wij naar zijn inzetten en belofte in het Avondmaal zeggen "dit is mijn lichaam", dan is het zijn lichaam, niet vanwege ons spreken, maar vanwege zijn gebod, dat Hij ons geboden heeft zo te spreken en waarmede Hij zijn gebod en doen aan ons spreken gebonden heeft' (Luther, WA 26; 285).

De bede om de Heilige Geest in de lutherse traditie is gericht op de communie, het ontvangen met 'waar geloof en dankzegging'. Punt 17 is daarom aanvaardbaar voor ons, maar 15 en 16 zo niet. In de Zweedse liturgie wordt het o.i. goed geformuleerd op deze wijze: 'Zend Uw Geest in onze harten, dat Hij bij ons een levend geloof ontsteekt en ons bereidt om de gedachtenis van onze Verlosser recht te vieren en Hem op te nemen, wanneer Hij tot ons komt in zijn Heilig Avondmaal'.

Ambt

Over dit punt is impliciet in het vorige al zoveel gezegd, dat wij hier kort kunnen zijn. Door de doop wordt men opgenomen in de gemeente en 'alwie uit de doop gekropen is' is als behorende tot de gemeente het priesterschap deelachtig. Tot het *openbare* ambt van Woord en Sacrament (terminologie van onze kerkorde) wordt men geroepen door de gemeente van Christus en in naam van Hem, die 'zowel apostelen en profeten gegeven heeft, zowel evangelisten als herders en leraars, om de heiligen toe te rusten tot dienstbetoon, tot opbouw van het lichaam van Christus' (Ef. 4, 11). Het ambt is dan ook functioneel, het heeft geen andere status dan deze functionele, in dienst van het Woord en het draagt geen sacramenteel karakter. Ten aanzien van dit ambt wordt door ons geen enkel onderscheid gemaakt tussen mannen en vrouwen.

De in deze verklaring gehanteerde driedeling van het ambt achten wij niet overtuigend en zeker niet in overeenstemming met onze traditie, die uitgaat van het ene openbare ambt van Woord en Sacrament ten dienste van het ministerium verbi dat de kerk als geheel is opgedragen en dit ambt wordt bijgestaan door de andere functies; onze kerkorde vermeldt momenteel ouderlingen, diakenen, kerkrentmeesters en kerkmusici, allen samen met het eerstgenoemde ambt functionerend ten dienste van die dienst die de gemeente is opgedragen en die zij door de kracht van de H. Geest verricht. Als teken daarvan vindt bij alle ambtsbevestigingen, maar ook bij de confirmatie, handoplegging plaats.